

ምዕራፍ ሸዱሸተ

ስምዒት ሓላፍነት

ዕላማታት ትምህርቲ እዚ ምዕራፍ:-

ተምሃሮ እዚ ምዕራፍ ተማሂርኩም ምስ ፈጸምኩም:-

- ምኽባር ቃል ኪዳን ኣድላዪ ምጻኑ ትግንዘቡ፣
- ብፅሒት ሓላፍነት ብብቕዓት ምውፃእ ከምዘድሊ ትኣምኑ፣
- ምሕላውን ምክንኻንን ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ኣድላዪ ምጻኑ ትግንዘቡ፡፡
- ኤች ኣይቪ /ኤድስ ኣብ ማሕበራውን ምጣነ ሃፍታውን ሃገር ዘስዕዩ ፀገማት ትርድኡ፡፡

6.1. ብፅሒት ሓላፍነት ብብቕዓት ምፍፃም

6.1.1 ብፅሒት ሓላፍነት ብብቕዓት ምፍፃም ዘለዎም ረብሓ

ስእሊ 6.1 ሰራሕተኛታት መከላከሊ ባርዕ ሓዊ ኣብ ቤት ትምህርቲ ካብ ዝተባረዐ ሓዊ ህይወትን ንብረትን እንተድሕኑን እንትከላኸሉን

- ሰራሕተኛታት መከላከሊ ባርዕ ሓዊ ብድፍረትን ብቆራፅነትን ነቲ ባርዕ ሓዊ ንምጥፋእ ንምንታይ ተቻሊሶም?
- ኣብዚ ስእሊ ከምዝርእ ሰራሕተኛታት መከላኸሊ ባርዕ ሓዊ እንተ ዘይቆፃፀርዎ ዘስዕዩ ሓዲጋ እንታይ ክኸውን ይኸእል?

በይዛነት

ጠየቅቶም ኣብ ኩሉ ብርኪ ዕድመ ዝርከቡ ኣባላት ነይሮም። ኩሎም መግለጺ ኣኸብሮትን ፍቅርን ሒዞም እዮም መጻኦም። ኣይተ ተመስገን ተስፋይ ግና ዓይኒ ብዙሓት እንተዐረፎምኳ ኣዕይንቶም ግና ኣይረኣዩን። ቃል'ውን ኣይተዛረቡን። ኣብ ዓራቶም ከቢቦም ኣብ ስምዒት ሓዘኔታን ምድናቅን ዝነበሩ ተምሃሮን ካልኦት ሰባትን እቲ ክፍሊ ፀጥታ ዝዓሰሎ ነይሩ።

ኣይተ ተመስገን ኣእዳዎምን ኣእጋሮምን ከምኡውን ርእሶም ዓዕዳ ሻሽ ተጠምጢሞም መንነቶም ንምፍላይ ኣብ ዘፅግመሉ ኩነታት እዮም ዘለዉ። ብፍላይ ገዳም ሓቢጡ ዝተሸፈንሉ ዓዕዳ ሻሽ ብደም ስለዝተኣለሽ ብጣዕሚ'ዩ ዘሰካሕኸኹ።

ኣይተ ተመስገን ዋላኳ ካብ ሓደጋ ሞት እንተተረፉ ኣዲንቶም ገሊዶም እንተይረኣዩን እንተይተዛረቡን ብዙሕ ግዘ ፀኒሖም በታ ዕለት ግና ብሓንደበት ቀልቦም ተመሊሱ እቲ ዝዓሰለ ፀጥታ እውን ተሰበረ። ዓይኖም'ውን ቆላሕላሕ ኣቢሎም ናይ መጀመርያ ሕቶኦም «እቶም ህፃውንቲ ተሪፎምዶ?» ዝብል ነበረ። ብሓንደበት ሓጎስ ዝተመልኦ ድምጺ «ተሪፍና ኢና ደሓን ኢና ነመስግን» በሉ እቶም ተምሃሮ ድምዳሜ ካብቲ ዘለዉዎ ክፍሊ ሓለፉ እናተሰምዑ። ሽዑ ንሽዑ ድማ ኣብ ዓራት ኣይተ ተመስገን ዕምበባ ተነስነሱ። ዛሕቲሉ ዝነበረ ክፍሊ ብዕልልታን ጣቕዒትን ተወዓዖዮ።

መልዓሊ እቲ ባርዕ ሰራሕተኛታት ዕርዮት ቤት ትምህርቲ ሰላም ሙሉእ ቀዳማይ ብርኪ ዝኾነ ይሕደኅ ዝተብሃለ ብዝደብረያ ቁራዕ ሽጋራ ዝተለዓለ ሓዊ ገመዳት ኤሌትሪክ ብምቅፃሉ እዩ። ብዙሓት መምሃሪ ክፍሊታት ቆርቆሮኦም ኣብ ሓዲር እዋን ተተሓሒዙ ነደደ። ብስልኪ ዝተፀወዑ ሰራሕተኛታት መከላከሊ ባርዕ ሓዊ ብቅልጡፍን ብድፍረትን ብዙሓት ህይወት ተምሃሮን ንብረትን ኣድሓኑ።

ካብ ኩሉ ዝበለፀ ድማ ኣይተ ተመስገን ናብቲ ሃልሃልታ ባርዕ ሓዊ ብድፍረት ብምእታው ንድሕሪት ቀርዮም ንዝነበሩ ተምሃሮ 7^ይ ክፍሊ ካብቲ ባርዕ ሓዊ ብምውፃእ ስራሕ በይዛ ሰሪሖም። ብዝበፀሖም ምቅፃልን ብትኪ ምዕፋንን ኣእምሮኦም ስሒቶም እንትወድቁ ብሓገዝ ሰባት ወጺኦም ንምሕካም በቛዶም።

ይሕደጎ ብሸለልትነት ብዝፈጠሮ ሓደጋ ምኽንያት ኣብ ትሕቲ ቀይዲ ክውዕል ተገይሩ መቐጻዕቲ ተቐበለ። ውሉፍ ብምኃኑ ድማ ዘጥረዮ ንብረት ስለዘይነበሮ ምስ ተኣሰረ ስድርኡ ተበቲኑ። ብዓልቲ ገዝኡ ሕምምቲ ስለ ዝነበረት ናብ ልመና ኣተወት። ደቁ'ውን ካብ ትምህርቶም ተፈላሊዮም ናብ ጎዳና ተመሓደርቲ ተሓወሱ።

ኣይተ ተመስገን ግና ንሞዮኦም ተኣማኒ ብምኃን ሓላፍነቶም ብብቐጻት ተዋጊኦም። ህይወት ብዙሓት ተረክብቲ ሃገር ተምሃሮ ስለዘትረፉ ድማ ተመስገኑ። ካብ ክጥይቕዎም ዝመፁ ብዙሓት ዝተፈላለዩ ትካላት ምስጋና፣ ናእዳን ሽልማትን ተውሃዖም። ብዘርኣይዎ ውፍይነት ስራሕን ክብሪ ስራሕን ፣ ናእዳን ተፈታውነትን ኣትረፉ።

መልመዲ 1

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ሓፂር መልሲ ሃቡ።

1. ስራሕ ቤይዛነት እንታይ እዩ?
2. ተግባር ኣይተ ተመስገን እንታይ የመላኸት?
3. ሓላፍነት ብብቐጻት ምውፃእ ብዝምልከት ኣብ መንጎ ኣይተ ተመስገንን ኣብ ኣይተ ይሕደጎን ዘሎ ፍልልይ ብምንፅፃር ግለፁ።

ብፅሒት ሓላፍነት ብብቐጻት ምውፃእ ውልቃውን ማሕበራውን ምዕባል ክርከብ ኣብ ልዕሊ ምግባሩ ንዕብየት ሃገር ወሳኒ ሰረት እዩ። ዝኾነ ዜጋ ብፅሒት ሓላፍነቱ ብብቐጻት እንተተዋጊኡ ብቐንዲ ዕግበት ስነልቦና ይረክብ። ጥንቁቕ ሰራሕተኛ ብምኃኑ ዝረኸቦ እቶት ኣብ መነባብሮኡ ጭቡጥ ለውጢ የምዕእ። ብሓፈሻ ሓላፍነት ዝተዋፀኡ ውልቀ ሰባት ካብ ባዕሎም ሓሊፉ ንሕብረተሰብ ኩለመዳያዊ ዕብየት የምዕኡ።

ብፅሒት ሓላፍነት ብብቐጻት ዝዋፀኡ ዜጋታት ተኣማንነት ኣለዎም። ተኣማንነቶም'ውን ብተግባር ዘረጋግፁ እዮም። ቡቲ ሕብረተሰብ'ውን ተፈተውቲ እዮም። ብፅሒት ሓላፍነቶም ብዝግባእ ዝዋፀኡ ብዜግነታዊ ዕላማኦምን ብውዕኢቶምን ዝተኸበሩን ብመርኣያነቶም ዝጥቀሱን ይኾኑ። ከምዚኦም ዝበሉ

ናይ ተግባር ሰባት ናይ ባዕሎም ናብራ ብግዕሮምን ብውዕኢቶምን የማዕብሉ።
ብተወሳኺ'ውን መሰንምቲ ስሉጥ ልምዓት ሃገር ኮይኖም የገልግሉ።

መልመዲ 2

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ኣጊር መልሲ ሃቡ።

1. ብፅሒት ኣላፍነት ብብቕዓት ምፍጻም እንታይ ማለት እዩ?
2. ኣላፍነት ብብቕዓት ምፍጻም ዝህቦ ረብሓ ዘርዝሩ።

6.1.2. ብፅሒት ኣላፍነት ብብቕዓት ዘይምፍጻም ዘስዕቦ ፀገም

ዝተወሃቦ ኣላፍነት ስራሕ ብቅንዕናን ተኣማንነትን ዘይፍፅም ውልቀ ሰብ ንባዕሉን ንስድርኡን የድኪ። ነቲ ስራሕ ብምብዳሉውን ዕንቅፋት ልምዓትን ዕብዮትን ብምኳን ዕቤዮት ሕብረተሰብ የጓትት። እቲ ሕብረተሰብውን እምነት ዘየሕደረሊን ንዝተፈላለዩ ጉዳያት ውክልና ዘይህቦን ይኸውን። ኣብ መነባብሮ ስድርኡ ዕብዮትን ለውጥን ኣየምፅእን። ዝወልዶም ቆልዑ ካብ ስርዓት ወፃኢ ስለዝዓብዩ ነቲ ሕብረተሰብ ኣዲጋን ሸኽምን ይኾኑ። ስለዚ ዝኾነ ሰብ ዝተወሃቦ ኣላፍነት ብብቕዓትን ብትግሃትን ክዋፃእ ኣለዎ።

መልመዲ 3

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ኣጊር መልሲ ሃቡ።

1. ኣላፍነት ብብቕዓት ዘይምፍጻም ኣብ ውልቀ መነባብሮ ዘስዕቦ ጉድኣት ግለፁ።
2. ኣላፍነት ዘይስምዖ ሰነፍ ሰብ ውልቃውን ማሕበራውን ህይወቱ እንታይ ይመስል?

6.2. ምኽባር ቃል ኪዳን

- ቃል ኪዳን እንታይ እዩ?
- ምኽባር ቃል ኪዳን እንታይ ጥቅሚ ኣለዎ?

ዝተግፀፈ ቃል

ትካል “ቅላነት ደኻትም ህፃናት መዕበዩ” ሰናይ ሰራሕቲ ንምስራሕ ዝተጣየሸ ዘይመንግስታዊ ትካል እዩ። ብዘቕረቦም ትልሚታትን መተግበሪ ብልሓታትን ስትራቴጅን ንዜጋታት ሓገዝ ንምሃብ ብዝኣተዎ ቃል ኪዳንን ካብ መንግስቲ ፍቃድ ረኺቡ እዩ። ብምኽንያት ኤች ኣይቪ/ኤድስን ብዝተፈላለዩ ፀገማትን ወለዶም ዝሞትዎም ካብ ክልተ ሚኢቲ ንላዕሊ ዝኾኑ ህፃናት ብምትእኽኻብ ስርሖ ካብ ዝጅምር ሸውዓተ ዓመት ገይሩ ኣብ ውሽጢ ሃገር ኮነ ወፃኢ ምስ ዘለዉ ገበርቲ ሰናይት ርክብ ብምፍጣር ነቶም ህፃናት ንምሕብሓብን ንምዕባይን ተባሂሉ ብርክት ዝበለ ሓገዝ ገንዘብን ናውትን ረኺቡ እዩ።

ኾይኑ ግና ብዘይካ ኣመሓደርትን ሰራሕተኛታትን እቲ ትካል በቲ ትካል ዝሕገዙ ህፃውንቲ ኣብ ገዳም ምልክት ፍሽኽታ ኣይረኣዩምን። ስሚዕቶም ብቅሬታ ዝተመልኦ መሲሎቶ ዝረኣ። እቶም ዕብይ ዕብይ ዝበሉ ድማ ብሓዘን መንፈሶም ተሰይሩ እቲ ትካል ኣብ ዘሸከሞም ከቢድ ሰራሕ ተዋፊሮም ኣለው። ብኣካልን ብሞራልን ዓብዮም ብትምህርቲ ተሃኒዖም ተረከቡቲ ዓዲ ክኾኑ እዮም ዝተብሃሉ መንእሰያት ዕድል ትምህርቲ እንተይረኺቡ ዓመታት ኣሕሊፎም።

እቲ ትካል ኣብ ቅድሚ ገበርቲ ሰናይ ወገናትን መንግስትን ዝኣተዎ ቃል ብዘይ ምሕላዉ ካብ መንጎ ነዚ ዝተግዘቡን ዝተረድኡ ተሓገዝቲ መንእሰያት እቲ ዝበፀሖም ዘሎ በደል ንኸስምዑ ወሰኑ። ፈለማ ኣብቲ ትካል ንዘለዉ ሰባት ዝበፀሖም ዘሎ በደል ብዝግባእ ክግንዘቡ ገይሮም። ብምቕፃል ምምሕዳር ናይቲ ጣብያን ማሕበር መናእሰይን ንኸርድኡሎም ኣፍለጡ። ብተወሳኺ ሕቶኦም ጥርፃን ኣብ ዝቐርበሉ እዋን ንኸርከቡ'ውን ዓደምዎም።

ብድሕሪኡ እቶም መናእሰይ በቲ ዝወሰንሉ እዋን ኣብ ፊት ንፊት ቤት ዕሕፊት ምምሕዳር ናይቲ ትካል ተሰሊፎም ግቡእ ዕድል ትምህርቲ፣ ዝተመጣጠነ ብፅሒት ስራሕ፣ ደረጅኡ ዝሓለወ ምግብን ክዳንን፣ ከምኡ'ውን እኹል ግዘ መፅናዕቲ ንኸወሃቦም ኣተቱ።

ኣመሓደርቲ እቲ ትካል በቲ ኩነታት ጉህዮም መራሕቲ ንዝኾኑ መናእሰይ ንምብራር ነቶም ዝተረፉ ድማ ንምቕፃዕ ተለሙ። ኾይኑ ግና እቲ ምምሕዳር

ጣብያን ዝምልከቶም ትካላትን ብዝገበርዎ ምትሕብባርን ምፅራይን እቲ ትካል «ቃሉ ከምዝግፀፈ ብምግላፅ ነቶም ቃልኪዳኖም ዘየኸብሩ ኣማሓደርቲ ኣወገዶም። ኣብ ክንድኦም ድማ ሓላፍነት ዝስምዖም ዜጋታት ተመዲቦም እቶም ህፃውንቲ ግቡእ ሓገዝን ዕድል ትምህርትን ክረኽቡ ተገይሩ።»

መልመዲ 4

ብመሰረት እዚ ምንባብ ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. እቲ ብመሰረት ዝኣተዎ ቃል ኪዳን ዘይሰርሐ ትካል እንታይ ፀገም ኣስዲቡ?
2. እዚ ትካል ሓላፍነቱ ብትኽክል እንተዝዋፃእ ነይሩ ኸረኽቦ ዝግባእ ረብሓ እንታይ ነይሩ?

ምኽባር ቃል ኪዳን፣ ክእለት ምፍፃም ሓላፍነትን ጥንካረ መንፈስን ዘርኢ ብቐዓት እዩ። ብመሰረቱ ቃል ኪዳን መረጋገፂ እምነት ዝኾነ ክቡር ቃል እዩ። ቃል ኪዳን ብነፍስ ወከፍ ዜጋ፣ ብትካልን መንግስትን ዝወሃብ መተኣማመኒ ተስፋ እንትኾን እቲ ቃል ዝኣተወ ኣካል ቃሉ ምኽባሩ ዝረጋገፀሉ ድማ ውፅኢቱን ተግባሩን እዩ።

ሓላፍነት ብብቐዓት ምውፃእን ምኽባር ቃል ኪዳንን ምስ ዝኾነ ዓይነት ስራሕን ኣብ ዝኾነ ብርኪ ሓላፍነትን ዝርከብ ሰብ ዝሕሎ ወሳኒ ምንቅስቓስ እዩ። ተግባር ውልቀ ሰባት ንዕብዮት መንባብሮ ሕብረተሰብን ንምዕባለ ሃገርን መሰረት ምዃኑ ግልፂ እዩ። ስለዝኾነ ድማ ዜጋታት ኾነ ትካላት ከምእውን መንግስቲ ዝኣተዉዎ ቃል ኪዳን ንምፍፃም ሓላፍነት ክወስዱ ብቐዓቶምን ፃዕሮምን ብምጥንኻር ንኩለመዳያዊ ለውጢ ኣስተዋፅኦ ክገብሩ ይግባእ።

ቃል ኪዳን ዘይምኽባር ሌብነት እዩ። ምብኻን ግዘን ሓደራንውን ከም ገበንዮ ዝሕሰብ። ኣዙይ ዘይተኣማንነትን ውፅኢት ኣልቦን ስለዝኾነ መጀመርያ እቲ ሓላፍነቱ ዘይተዋፀኦ ኣካል፣ ትካል ወይ መንግስታዊ ኣመራርሓ ክነፃቕን ክፅላእን እዩ ዝገብሮ። ክስራሕ ዝግብኦ ተግባር እቲ ዝድለ ውፅኢት ብእዋኑ ብዘይ ምፍፃሙ ድማ ረብሓን ህልውና ሕብረተሰብን ተጎዳኢ ይኸውን። እዚ ድማ ንዕብዮት ሃገር ንድሕሪት ይጎትት።

መልመዲ 5

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ፡፡

1. ቃል ኪዳንን ሓላፍነትን ምውሳድ ረብሐኡ እንታይ እዩ?
2. ምኽባር ቃል ኪዳን ብደረጃ ውልቀ ሰብ እንታይ የርክብ?

6.3. ሃፍቲ ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን

ስእሊ 2 ኣግራባት ኣይብረሱ

- ካብቲ ስእሊ እንታይ ተግዚብኹም?

ዋኒን ኩሊ ሰብ

ሃገርና ኢትዮጵያ ብሃፍቲ ተፈጥሮ ዝተዓደለትን ብኣግራብ ዝተሸፈነ መሬትን ስለ ዝነበራ ብርቅን ዝድነቹን እንስሳ ዘገዳም ብበዝሕን ብዓይነትን ይርከቡዎ ነይሮም፡፡ ሕዚ ግና ብዘስንብድ ኩነታት ሃፍቲ ተፈጥሮኣ ብምብራሶም ምዝባዕ ከባቢ ኣየር ዘሰዕዖ ፀገም እናተርኣየ እዩ፡፡

ሃፍትታት ተፈጥሮ ዘይምክንኻን ምህርትታት ሕርሻ ይንኪ፣ ተፈጥሮኣዊ ሚዛን ኣየር ይዛባዕ፣ ሓመድ ብንፋስን ብውሕጅን ይጉሕጋሕ፣ እዚውን ንምጥፋእ ብዙሕ ህይወት ሰባትን እንስሳትን መሰረታዊ ምኽንያት እዩ፡፡ ነዚ ሓደጋ ንምውጋድን ሃፍትታት ተፈጥሮ ብምምዕባል ኣብ ጥቅሚ ንምውግልን ምልማዕ ኣግራባትን ምክንኻን ሃፍትታት ተፈጥሮን መማረጺ ዘይብሉ ተግባር እዩ፡፡

ምብራስ ኣድዋር ምጉሕንሕሕ ሓመድ ስለዘስዕብ ፍርያት እኽለ ኣዝዩ እዩ ዝንኪ። ኣብ ውሽጢ ኣግራባት ዝነብሩ እንስሳ ዘገዳምን ኣዕዋፍን ይጠፍኡ ወይ ድማ ይስደዱ። እዚ ድማ ስራሕቲ ቱሪዝም የዳኽም፣ ሚዛን ኣየር ስለዘዛብዕ ድርቅን በረኻነትን የስዕብ። ሃፍትታት ተፈጥሮ ዘይምሕላውን ዘይምክንኻንን ኣብ ዓለምና ደቂ ሰባትን እንስሳትን ብጥምየት ንኸሞቱን ንኸስደዱን ዝገበረ ቀንዲ ምኽንያት ምዃኑ እናተርኣየ እዩ።

ስለዚ እዞም ብዘይኣግባብ ዝጠፍኡን ዝተመናመኑን ሃፍትታት ዳግም ክጥጥዑ ነብስ-ወከፍ ዜጋ ብዘለዎ ዓቕምን ፍልጠትን ንምሕላውን ንምክንኻንን ክረባረብ ይግባእ። ኣብ ምክልኻል ብርስት ኣድዋራት፣ ፈልስታት ምትካልን ምክንኻንን ሰባት ግንዛብ ክህልዎም ንምግባር ብዛዕባ ረብሓ ተፈጥሮ ሃፍቲ ምስትምሃር ግድን ብቐፃልነት ክስረሐሉ ዝግባእ ኣዩ። ነቶም ንዝተፈላለዩ ምጣነ ሃፍቲ ሃገር ዝሕገዙ ሃፍትታት ተፈጥሮ ምምዕባል ግደ ነብስ-ወከፍ ዜጋ ስለ ዝኾነ ንልምዓትን ንለውጥን ምልዓል ኣገዳስነቱ ኣየተሓትትን።

መልመዲ 6

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕፃታት ተመያየጡ።

1. ሃፍቲ ተፈጥሮ ሃገርና ኣብ ምንታይ ኩነታት ይርከብ?
2. ብርስት ኣግራባት እንታይ የስዕብ?
3. ምምዕባል ሃብቲ ተፈጥሮ ኣብ ዕብየት ቱሪዝም ብኸመይ ይጠቅም?

ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን መሰረት ህልውናን መግለፂ መንነትን ሓደ ህዝቢ እዮም። ሃፍትታት ተፈጥሮ ብተፈጥሮ ዝርከቡ ኾይኖም ከም እንስሳ ዘገዳም፣ ኣዕዋፍ፣ ተኸልታት፣ ሓመድ፣ ማኣድናት፣ ማይን ኣብ ውሽጢ ማይ ዝነበሩ እንስሳትን ተክልታትን እንትኾኑ ካብ ጉድለት ኣተሓሕዛን ኣጠቓቕማን ክንክዩን ክጠፍኡን ዝኽእሉ እዮም።

ምብራስ ኣድዋራት ነባሪ ኣየር ዓለምና ብምዝባዕ ብዙሓት ከባብታት ናብ ምድረባዳነት እናተለወጡ ይርከቡ። እዚ ኩነታት ንመነባብሮ ደቂ ሰባት ዝኸፍኡን ዘተሓሳስብን ንኸኾን እናገበሮ ይርከብ። ድኽነት፣ ስደት፣ ጥምየት፣

ጎንዕን ህልቂትን ብምስዓብ ንደቂ ሰባት ዝፈታተኑን ዘለው መሰረታዊ መበገሲኡ ምስፍሕፍሕ በረኻነት ብምብራስ ኣድዋር እዩ። ብተወሳኺ ኣብ ውሽጢ ኣድዋር ዝነበሩ እንስሳ ዘገዳምን ኣዕዋፍን መፅለሊ ንምድላይ ይስደዱ ስለዘለዉ ካብ ቱሪዝም ዝርከብ እቶት ይተርፍ ኣሎ። እዚ ድማ ኣብ ምጣነ ሃፍቲ ሃገር ዝለዓለ ጉድኣት የስዕብ።

ዝሓለፉ ወገናት በብእዋኑ ብዝነበረ ጥበብን ፍልጠትን ዝሰርሕዎም ዝተፈላለዩ ሓድግታትን ብምትሕልላፍ ኣብ'ዚ ሕዚ እዋን ሃገርና ተፈላጢትን ተደናቂትን ንክትኾን ገይሮም እዮም። ነዞም መለለዩ መንነትና ዝኾኑ ሓድግታት እንተዘይሓለፍዮምን እንተዘይተኸናኹንናዮምን ዜግነታዊ ግቡእና ኣይንዋፃእን ዘለና ማለት እዩ።

ታሪኻዊ ሓድግታትና እንትጎሳቆሉ፣ እንትበላሸዉ፣ እንትጠፍኡን ወይ ድማ እንትሰረቑን ታሪኽ ሃገርና ይጓደል። ጎበነይቲ (ቱሪስት) ንምሰሓብን ምትእንጋድን ኣይካኣልን። ታሪኻዊ ሓድግታት እንተዘይተሓልዮምን ክንክን እንተዘይተጎረጎሙምን ኣብ ልዕሊ ታሪኽናን ምጣነ ሃፍትን ዓብዪ ጉድኣት የስዕቡ እዮም። ልክዕ ከም ሃፍትታት ተፈጥሮና ታሪኻዊ ሓድግታትውን ብዙሕ ረብሓ ስለዘለዎም ኩሉ ዜጋ ክሕልዎምን ክኸናኸኖምን ይግባእ።

መልመዲ 7

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. ምክንያት ምፍጣር ምድረበዳ እንታይ እዩ?
2. ታሪኻዊ ሓድግታትና ዘይምሕላው ዘስዕቦ ጉድኣት ግለፁ።
3. መግለፂ ታሪኽ ህዝቢ እንታይ እዩ?

6.4. ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ

- ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ መፍረይቲ ዜጋታት እንተጥቅፅ ዘስዕቦ ጉድኣት ግለፁ።
- ምኽንያት ቅልጡፍ ምግፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝኾኑ ግለፁ።

መንነትካ ምፍላጥ

ሓደ መፍረይ እንጀራ ፋብሪካ ንሰለስተ ሺሕ ሰራሕተኛታት መሃያ ብሞኽፋሉ ብማእኸላይ ትሽዓተ ሺሕ ስድራ ይሕግዝ። እዚ ጠለቡ ዘዩቋርፅ ፋብሪካ እንጀራ ብምቕራብ ኣብ ሓደ ዓመት ስርሑ ብር ዓሰርተ ሚሊዮን ትርፊ ረኺቡ። ኾይኑ ግና ኣብቲ ዝቐፀለ ዓመት ክልተ ሚሊትን ሃምሳን ቁልፊ ሰብ ሙያ ሰራሕተኛታት እቲ ትካል/ፋብሪካ/ ብኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ስለዝሞቱ ከይዲ እቲ ሰራሕ ብምጉታቱ እቶት እቲ ፋብሪካ ብሰለስተ ሚሊዮን ብር ነኺዩ እዩ።

ምግፋሕ እቲ ሕማም እናተጋደደ ስለዝኸደ ብምኽንያት እቲ ሕማም ካብ ስርሑም ዝሞኽሩ ቁፅሪ ሰራሕተኛታት ወሲኹ እዩ። ስለዚ እቲ ፋብሪካ መፍትሒ ንምድላይ ፃዕሪ ጀመረ። ብመጀመርያ ንኹሉ ሰራሕተኛ ብዛዕባ ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ እኹል ግንዛብ ንምጭባጥ ተኸታታሊ ትምህርቲ ንኸረኽቡ ምስተገበረ ቀጺሉ ድማ ኩሎም ተመርሚሮም ዓርሶም ንኸፈልጡ ገይሩ። እቲ ሻይረስ ኣብ ደሞም ዝተረኸበም ሕክምና ክከታተሉ፣ ዘይተረኸቦም ድማ ጥንቃቄ ገይሮም ቀፃላይ ህይወቶም ብስርዓት ክመርሑ ብምጅማሮም ስራሕን ውፅኢትን እቲ ፋብሪካ ኣብ ሓፂር እዋን ናብ ዝነበሮ ብርኪ ዕብየት ተመለሰ።

መልመዲ 8

ብመሰረት ኣብ ገዕሊ ዝቐረበ ታሪኽ እዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ምግፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ምንታይ ኩነታት ይርከብ?
2. ዝሰልጠነ መፍረያይ ሓይሊ በቲ ሕማም ምሟቱ ዘስዕቦ ጉድኣት ግለፁ።
3. ኣብዚ ሕዚ እዋን ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተረኸበሉ ፍታሕ እንታይ እዩ?

ኣብ ዓለምና ብዘግርም ኩነታት እናተጋፈሐ ዝርከብ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፣ ዘተሓሳስብን ንህልውና ደቂ ሰብ ጠንቂ ዝኾነን እዩ። ብምሁራት ብዙሕ ፃዕርታት እንተገበሩ'ውን መድሓኒት ኣይተረኽበሉን። ክሳብ ሕዚ ብምኽንያት ኤድስ ብሚሊዮን ዝቁፀር ህይወት ደቂ ሰባት ጠፊኡ እዩ።

ሕዚ'ውን ቦቲ ቫይረስ ካብ ዝተጠቐሑ ሰባት ሰብዓ ሚኢታዊ ኣብ ኣፍሪካ በሕልፊ ኣብ ትሕቲ ሳሃራ ኣብ ዝርከባ ሃገራት እዩ። ኢትዮጵያ'ውን ቦቲ ቫይረስ ዝተጠቐሑ ዝለዓለ በዝሒ ሰባት ካብ ዝሓሳ ሃገራት ሓንቲ እያ።

እዘን ሃገራት ንህዝብን ብዛዕባ ሓደጋን መተሓላለፊ መንገድን እቲ ሕማም እኹል ትምህርቲ ዘየጨበጣ ምዃንን እዩ ዝንገር። ኣብ'ዚ ሕዚ እዋን መፅናዕትታት ከምዘረጋገፅዎ ልዕሊ 15 ዓመት ዕድመ ዝኾኑ ዜጋታት ቦቲ ቫይረስ እናተታሓዙን እና ሓመሙን ይርከቡ። ኣብዚ ክለ ዕድመ ሃነፅቲ ሃገር፣ ብዝተፈላለዩ ሞያ ዝሰልጠኑ ኣብ ምምሃርን ምስልጣን ዝርከቡ ዜጋታት ዘካተተ እዩ። እዞም ብቐሊሉን ኣብ ሓፂር እዋንን ክትክኡ ዘይኽእሉ ዜጋታት እንትሞቱ ጉድኣቲ ቀሊል ኣይኮነን።

ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘስዕቦም ቀንዲ ፀገማት

1. ማሕበራዊ ፀገማት

- ሀ. ቦቲ ቫይረስ ዝተጠቐሑ ንምንባይ ኣብ ስድራ ፀቕጢ ሓላፍነት ይፍጠር።
- ለ. ወለዲ እንተሞይቶም ቆልዑ ዘዕብዮም ይስእኑ፣ ይጎሳቆሉ፣ ይብተኑን፣ ኣብ ማሕበራዊ መነባብሮ'ውን ፀገም ፈጠርቲ ይኾኑ።
- ሐ. ብኤድስ ደቆም ዝስእኑ ወለዲ ጠዋሪ ይስእኑ።
- መ. እድራት ይዳኸማ፣ ዕበት ቦታ መቓብር የስዕብ።

2. ፀገማት ምጣነ ሃፍቲ ብብርኪ ሃገር

- ሀ. ንብዙሓት ሕማማት ኣብ ሆስፒታል ዓራት ንክዳለው፣ ንሕክምና ወፃኢ ንኸምደብን ይግደድ። እዚይ'ውን ኣብ ምጣነ ሃፍቲ ሃገር ፀቕጢ ይፈጥር።

- ለ. ብምኸንያት ኤድስ ዝመጡ ተዛመድቲ ሕማማት/ቲቢ፣ ካንሰር፣ ወዘተ.../ ንተወሳኺ ወፃኢ ይቃልዑ።
- ሐ. ኣብ ፋብሪካን እንዲ-ስትርን ዝሰልጠኑ ኣፍሪይቲ ሓይሊ ስለዝሞቱ ውዕኢት ፍርያት ይንኪ ስራሕ ይዳኸም።
- መ. ኣብ ገጠር በዚ ሕማም ኣረስቶት እንትሞቱ ስራሕቲ ሕርሻ ይዳኸም ቀረብ እታዎታት ፋብሪካን ንነባሪ ከተማ ዝኾን ፍርያት ምግብን ይንኪ።
- ረ. ዝለዓለ ፍልጠትን ልምድን ዘለዎም ሃብቲ ሃገር ዝኾኑ ዜጋታት/መምህራን፣ ሓኻይም፣ መሃንዲሳት፣ ወዘተ.../ ፍልጠቶም ከንቲ ይተርፍ።

ስለዚ ተደላዩ ፍልጠት፣ ክእለትን ዝንባላን ዘለዎም ዜጋታት ንምፍራይ ኣጸጋሚ ይኸውን።

እንታይ ክግበር ኣለዎ?

እቲ ቀንዲ ጉዳይ መጀመርያ እንታይነት እቲ ሕማምን መተሓላለፊኡን ብዝግባእ ምፍላጥን ባዕልካ ንስርዓት መነባብሮኻ ተገዛኢ ምግባርን እዩ። በቲ ሻይረስ ዝተተሓዙ ሰባት ኣይድሕኑን እዮም። በቲ ሕማም ከይትተሓዝ ተጠንቂቅካን ካለኣት ንክፈልጥዎ ዜግነታዊ ግዴታኻ ፈፃምካ እቲ ሕማም ከይጋፋሕ ምዕጋት ኣገደሲ እዩ።

መንግስቲ ኾነ ካልኣት ትካላት ኣብ ዝህብዎ ፕሮግራም ትምህርቲ ተሳቲፍካ ብፅሒት ሓላፍነትካ ምውፃእ የድሊ። እዚ ሓባራዊ ፃዕሪ ብዝተዋደደ መልክዑ እንተተሰሪሑ ምግፋሕ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ብትክክል ይንኪ እዩ። መብዛሕትኡ ግዜ እቲ ሕማም ዝመሓላለፈሉ መንገዲ ብፍኑው ርክብ ግብረ ስጋን ኣብ እዋን ከይዲ ጥንሲ ካብ ኣዶ ናብ ዕሽል ብምትሕልላፍን እዩ። ስለዚ ምግፋሕ እዚ ሻይረስ ንምዕጋት፡-

- ሀ. ቅድሚ መርዓ ርክብ ግብረ ስጋ ዘይምፍፃም/ምዕቃብ፣
- ለ. መርዓ ቅድሚ ምፍፃም ምርመራ ደም ምክያድ፣
- ሐ. ኣብ ሓዳርካ /ሰብኣይን ሰበይትን/ ተኣማኒ ምኃን፣

መ. በቲ ሻይረስ ዝተታሓዙ ሰብ ሓዳር'ውን ኦቲ ሻይረስ ኣብ እዋን ጥንሲ ናብ ዕሽል ንክይመሓላለፍ ምክርን ሓገዝን ሓኪም ንምርካብ ብግልፂ ምቕራብ፡፡

ኣብ ላዕሊ ካብ ዝተጠቐሱ መተሓላለፍቲ መንገድታት ብተወሳኺ ድሑር ባህሊ ክኸውን ስለዝክእል ምጥንቃቕ የድሊ፡፡ ብባህላዊ ሕክምና ምግራዝ፣ ምክላእ ዓንቀር፣ ምውፃእ ስኒ ባርካይ፣ ምውቃጥ ወዘተ... ሓደገኛ መተሓላለፍቲ መንገዱ ስለዝኾኑ ክውገዱ ይግባእ፡፡ መመወፅ ስኒ፣ መስንተር፣ ላማ፣ መርፍእ፣ መቁረፅ ዕፍሪ፣ ወረጦን ካለኦት በላሕቲ ነገራትን ብሓባር ምጥቃም ብሸለልትነት ዓርስኻ ንፀገም ምቕላፅ እዩ፡፡

ስለዚ እዋኑ ዝሓቶ ጥንቃቄ፣ ተአማንነት፣ ዕንግዳትን ዜግነታዊ ሓላፍነትኩም ክትዋዕኡ ትልሚ ክህልወኩም እዋኑ ሐዚ ምኒኳኑ ምፍላጥ'ውን የድሊ፡፡ ስለዚ ኣድላዪ ጥንቃቄ ብምግባር ኤድስ ክንስዕሮ እንክእል ዝኸፈኸ ፀላኢና እዮ'ሞ ሓቢርና ንቃለሶ፡፡

መልመዲ 9

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ፡፡

1. ካብ ሰሃራ ንታሕቲ ካብ ዘለዎ ሃገራት እንተነኣሰ ክልተ ብምጥቃስ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ንምንታይ ብናህሪ ከምዝጋፋሕ ዘሎ ግለፁ፡፡
2. ጥቕዓት ኤድስ ንድክነት ከመይ ኣቢሉ የሰፋሕፍሕ?
3. ምሁራንን ዝሰልጠኑ ኣፍሪይቲ ሓይሊን ብበዝሒ ሙማት ዘስዕሩ ጉድኣት ብዝርዝር ግለፁ፡፡

መጠቓለሊ

ስራሕ ንዕብይት ሃገር መሰረት እዩ። ስራሕ ውፅኢታዊ ኾይኑ ለውጢ ዘምዕእ ዜጋታት ብዝተዋፈርዎ ዘፈር ስራሕ ሓላፍነቶም ብብቕዓት እንትዋዕኡ እዩ። ንልምዓትን ማሕበራዊ ዕብይትን ቀንዲ ተዋሳኒቲ ዝኾኑ ዜጋታት ቃል ኪዳኖም ብምኽባር ብዘርእይዎ ውፅኢት ቦቲ ማሕበረሰብ ዝተኣመኑ፣ ዝተኸበሩን ብመርኣያ ዝጥቀሱን ይኾኑ። እቶም ሓላፍነት ተዋሂብዎም ክዋዕኡ ዘይከኣሉ ድማ ንባዕሎምን ማሕበረሰቦምን ክንድኡ ይርኣዩ።

ሓላፍነት ብብቕዓት ምፍፃም ቃል ኪዳን ምኽባርን ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ብምሕላው ከምኡውን ብዝግባእ ኣብ ጥቅሚ ክውዕሉ ብምግባርን ካብ ነብስወከፍ ዜጋ ዝሕሎ ተግባር እዩ። እዞም መሰረት ህልውናናን መግለጺ ታሪኽናን ዝኾኑ ሃፍትታት ኩሉ ዜጋ ጠመተ፣ ክንክንን ሓለዋን እንተዘይገፋሎም። ዝበፅሖ ጥፍኣት ኣዝዩ ዝለዓለ እዩ።

ምኽባር ቃልኪዳንን ሓላፍነትካ ብብቕዓት ምውፃእን ዝጅመር ዓርስኻ ንቁምነገር ብምብቃዕን ፈተንቲ ካብ ዝኾኑ ከም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝበሉ ሕማማት ብምጥንቃቕ እዩ። ካብ ኣብ ምግፋሕ ዝርከብ መድሓኒት ዘይተረኸበ ቀታሊ ሻይረስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዓርስኻ ምሕላው ዜግነታዊ ግቡእ ምኃኑ ምግንዛብ የድሊ።

ዜጋታት ቀንዲ ሃፍቲ ሓንቲ ሃገር ስለዝኾኑ ንባዕልኻን ንሃገርን ኩርዓት ኮይንኻ ንምርካብ ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምቅላስ መማረጺ ዘይብሉ ተግባር እዩ። ብዛዕባ ኣመሓላልፋ እዚ ሕማም መሊእኻ ምጥንቃቕን፣ ካልኦትውን ክፍልጡን ክጥንቀቹን ምግባር ዕማም ሓላፍነት ዝስምዖም ዜጋታት እዩ። ስለዚ እዚ ሓላፍነትን ሓደራን ብሓቀኛነት ኸንፍፅም ሕዚ ቃል ኪዳን ክንኣትው ይግባእ።

አገደስቲ ቃላት

ሓደጋ ሓዊ - ብባርዕ ሓዊ ዝበፀሕ ጉድኣት

ቅላጺ - ዜማ

በይዛ - ንጥቕሚ ካልኣት መከራን ችግርን ምቕባል

ስነልቦና - ኣእምሮኣዊ ስምዒት

ኩለመዳያዊ - ብብዙሕ መዳይ

ኢተአማኒ - ዘይእመን

ርሑስ መልሓስ - ሓሳዊ ቃሉ ዘየኸብር፣ ቃሉ ዝዓፅፍ

መጠቓለሊ ሕቶታት

1. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ብምንባብ ትክክል ንዝኾነ «ሓቂ» ትኸክል ንዘይኾነ «ጌጋ» እናበልኹም መልሱ፡፡

1. ሓላፍነት ብብቕዓት ምፍፃም ዝኸኸሉ ዜጋታት ተአመንቲ ክኾኑን ዘይክኾኑን ይኸኸሉ፡፡
2. ልምዓትን ለውጢን ንምስጓምን ትምህርትን ስርዓት መነባብሮን የድሊ፡፡
3. ቃል ኪዳን ተግባራዊ ምዃኑ ዝዕቀን ብተግባርን ብውፅኢትን እዩ፡፡
4. ሃፍታት ተፈጥሮ ክንክንን ሓለዋን እንተዘይተገበረሎም'ውን ካብ ዓለምና ኣይጠፍኡን፡፡
5. ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ደቂ ሰባት እምበር ኣብ ሃገር ዘብፀሐ ሓደጋ ብዙሕ ኣይኮነን፡፡

II. ኣብ ትሕቲ «ሀ» ንዝተዘርዘሩ ዝስማዕማዕ ኣብ ትሕቲ «ለ» ካብ ዝተዘርዘሩ ብምምራፅ ኣዛምዱ፡፡

«ሀ»

«ለ»

1. ዘይተአማንነት	ሀ. ብተአማንነት ፍረ ዘለዎ ውፅኢት ምፍፃም
2. ጥንካረ መንፈስን	ለ. ንረብሓን ሰናይ ተግባርን ሰባት ባዕልካ ኣሕሊፍካ ብቐንቐት ሰራሕን ምሃብ
3. ምድረ በዳነት	ሐ. ሓላፍነት ዘይምውፃእ
4. ታሪኻዊ ሓድግታት	መ. ኣግራባትን ሕዛኒትታትን ምጉልባትን መስኖ ምጥቃምን
5. በይዛነት	ረ. ምልክት ስልጣን ቀዳሞት
6. ቃልካ ዘይምኽባር	ሰ. ሑፃማ/ሓሸዋማ

III. ነዞም ዝስዕቡ ክፍቲ ቦታታት ትኸኸል ብዝኾነ ቃል ወይ ሓረግ መልኡ፡፡ (መልሲ ኣብደፍተርኩም ፀሓፊ)

- ሰብ ንረብሓ ሃገሩን ወገናቱን ዝኸፍሎ መስዋእትነት _____ ተባሂሉ ይፍለጥ፡፡
- ዕብዮት ምጣነ-ሃፍቲ ለውጢ መነባብሮን ዝመፅእ ኩሉ ብፅሒት ስርሑ ብ_____ እንተተዋፂኡ እዩ፡፡
- ንምሕላው ሓመድ፣ ንምትራፍ ምዝባዕ ፀባይ ኣየር _____ ወሳንነት ኣለዎ፡፡
- ቀንዲ መንገድታት መተሓላለፍቲ ቫይረስ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ _____ ን_____ ን እዮም፡፡
- ታሪኽ ዘይብሉ ሕብረተሰብ ንዘይምኻን _____ ንክንካፍኻን ግቡእ እዩ፡፡

IV. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ብምንባብ ትኸኸል ዝኾነ መልሲ ምረፁ

- ካብ ጉድለት ጥንቃቕ ሓደጋ ዘስዕቡ ሰባት

ሀ. ንቁሓት እዮም	ሐ. ብፅሒት ስርሖም ዘይዋፅኡ እዮም
ለ. ዘይተምሃሩ እዮም	መ. ሓላፍነቶም ዘይፈልጡ እዮም

2. ብብኻዓት ሓላፍነት ዘይምውፃእ

- ሀ. ውልቀ ረብሓ የብሉን
- ለ. ዕግበት መንፈስን ለውጢ መነባብሮን የምፅእ
- ሐ. ምስ ቃል ኪዳን ኣይራኽብን
- መ. ንመርኣያ ኣይጠኛሙን

3. ንምግፋሕ ኢንዱስትሪ ቱሪዝም

- ሀ. ሓድግታት ምሻጥ
- ለ. ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ብዝግባእ ምፍላጥ
- ሐ. ኣድዋራት ብምብራስ ፅርግያታት ምስራሕ
- መ. ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ኣፀቢኻኻ ምፍላጥ

4. ኤች.አይ.ቪ ቫይረስ ከመሓላልፋ ይኸእሉ ኣዮም ካብ ዝበሃሉ ባህላዊ ተግባራት ሕክምና

- ሀ. ውላኽ ደሪዝካ ምግጣም
- ለ. ምግራዝን ስኒ ባርካይ ምትኳሰን
- ሐ. ዝተሰበረ ምፅጋን
- መ. ዳማክሴ ምጭናው

5. ካብ ሳሃራ ንታሕቲ ኣብ ዘለዎ ሃገራት ምግፋሕ ኤድስ ዝረኣየሉ ምኸንያት

- ሀ. ብዛዕባ ኩነታት እቲ ሕማም እኹል ግንዛብን ጥንቃቄን ብዘይምህላው
- ለ. እተን ሃገራት በርኻነት ስለዘጥኛፀን
- ሐ. ነቲ ቫይረስ ዝስማዕማዕ ኩነታት ኣየር ስለዘለዎ
- መ. ቀረብ ዝተመጣጠነ ምግቢ ዘይምህላው

V. ነዘም ዝስዕቡ ሕቶታት ሓፂር መልሲ ሃቡ::

1. ብዕሒት ሓላፍነት ብብኻዓት ምፍፃም ንውልቀ፣ ሕብረተሰብን ሃገርን ዝህቦ ረብሓ እንታይ ኣዩ?
2. ታሪኽና ኸቅፅልን ብኢትዮጵያውነትና ክንኾርዕን እንተኾይና እጃም ዜጋታትና እንታይ ክኾን ኣለዎ?
3. ንህይወትካ ዋጋን ክብርን ዝወሃዕ ከመይ እዩ?